

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
(ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ)
ΑΘΗΝΑΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΛΟΓΙΚΗ

ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Κ. Κ.

ΘΕΟΦ. ΒΟΡΕΑ

ΕΚΔΟΣΙΣ Β'

ΑΘΗΝΗΣΙ

1926

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

(ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΑΝΕΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΝ)

.....

Ἡ ὁποία καὶ ὁπόση ἢ ἐκ τῆς φιλοσοφίας ὠφέλεια, παντὶ τῷ καὶ μικρὸν αὐτῆς γευσάμενον καταδῆλον γίνεται. Δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, ὅ,τι ποτ' αὐτὸς ἐστὶ διαγιγνώσκει καὶ τὰ περὶ αὐτὸν διερευνᾷ, πασῶν δὲ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν μαθηθάνει τὰς ἀρχάς. Ἐὰν τοῖς πᾶσι προσῆκον εἶναι τὴν ἱερὰν αὐτὴν φιλοσοφίαν θεωραλεύειν καὶ κατ' αὐτὴν τὸν βίον διανύειν, μάλιστα πάντων τοὺς τῶν Ἑλλήνων παῖδας, ὅλαις δυνάμεσιν ἐπέσθαι, ὑπὸ ἀληθῶς φιλοσόφων καθηγεμόνων εἰς τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν αὐτῆς σκοπὸν ὀδηγουμένους.

Ἡ ἔλλειψις καταλλήλων βοηθημάτων πρὸς ἀμμοδιωτέραν μύησιν ἤγαγεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀπόφασιν ἐκδόσεως τῆς Λογικῆς κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ σοφοῦ τῆς φιλοσοφίας μεταγωγῆς καὶ πολυσεβάστου ἡμῶν καθηγητοῦ κ. Θεοφίλου Βορέα πρὸς ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τῶν κ.κ. συναδέλφων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ἀπριλίου 1926

Ἐντολῇ τοῦ Διοικ. Συμβουλίου

Ὁ Πρόεδρος

ΠΑΝ. Ν. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑΣ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
ΝΙΚ. ΧΑΛΙΑΣΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατάταξις τῆς Λογικῆς.— Αἱ ἐπιστήμαι καθόλου περιλαμβάνουσι δύο μεγάλους κύκλους, ὧν ὁ μὲν εἰς ἀνάγεται εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τὰς πνευματικὰς ἢ διανοητικὰς ἐπιστήμας. Φυσικαὶ ἐπιστήμαι εἶναι ἡ Φυσικὴ, ἡ Χημεία, τὰ Μαθηματικά, ἡ ἀστρονομία κ.λ.π. Διανοητικαὶ δὲ εἶναι, ἐκείναι ὧν αἱ ὑποθέσεις εἶναι 1ον) διανοητικὰ ζητήματα καὶ 2ον) ἠθικὰ ζητήματα ὅπως π.χ. ἡ Θεολογία, ἡ Φιλολογία, ἡ Νομικὴ καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι αἱ τὸ πνεῦμα ὑπόθεσιν ποιούμεναι. Ἡ διανοητικὴ εἶναι ἐπιστήμη τῆς ὁποίας ἡ ὑπόθεσις ἀναφέρεται εἰς διανοήματα· ἐν ᾧ ἡ ἠθικὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν δούλησιν καὶ εἰς τὸν χαρακτήρα. Ἐκάστη ἐπιστήμη ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἔρευναν περιλαμβάνει 1ον) τὸ ὑποκείμενον, τὴν ὑπόθεσιν δηλονότι περὶ ἣν ἀσχολεῖται, τὴν ὄλην, τὰ πράγματα π.χ. ἡ Φυσικὴ ἀσχολεῖται περὶ τὰ ζητήματα τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἡ Χημεία περὶ τῶν Χημικῶν, ἡ Μαθηματικὴ περὶ τὰ Μαθηματικὰ προβλήματα, ἡ Ἀστρονομία περὶ τοὺς ἀστέρας κ.λ.π. 2ον) Παρὰ τὴν ὑπόθεσιν ὑπάρχει καὶ ἄλλο τι ἐν ἐκάστη ἐπιστήμῃ, συντελεῖται δηλονότι ἐν τῇ διανοῇ **σειρὰ τις διανοητικῶν λειτουργιῶν**, κατὰ τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν, δι' ὧν διαπεραίνει τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τοῦ ὑποκειμένου. Ὁ Φυσικὸς π.χ. θὰ ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὴν φύσιν, τὰ φυσικὰ φαινόμενα διὰ διαφόρων νοητικῶν λειτουργιῶν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιστήμονες κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ ἐργασθῶσι. Μεταχειρίζονται ἐννοίας, κρίσεις, συλλογισμοὺς, ὀρισμοὺς, διαιρέσεις, μεθόδους, ἀποδείξεις καὶ ταῦτα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὄλην, ἀποτελοῦσι τὰ εἶδη τῆς νοήσεως, ὧν ποιεῖται χρῆσιν ὁ ἐπιστήμων ἐν τῇ ἐξετάσει τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ. Τὰ νοητικὰ ταῦτα εἶδη εἶναι ὑπόθεσις ἰδίας ἐπιστήμης τῆς Λογικῆς.

Τὴν διάνοησιν ὅμως ταύτην ποιεῖται ὡς ὑποκείμενον οὐ μόνον ἡ Λογικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ Ψυχολογία. Ἡ Λογικὴ διαφέρει τῆς ψυχολογίας κατὰ τὸ ὅτι: ἡ μὲν **ψυχολογία** ἐξετάζει τὴν γένεσιν τῶν διανοητικῶν προϊόντων δηλαδὴ τὰς κρίσεις, ἐννοίας, συλλογισμοὺς, διαιρέσεις κ.λ.π. δηλαδὴ τὰ εἶδη τὰ νοητικὰ χωρὶς νὰ ἀποβλέπη εἰς τὴν

ὀρθότητα τῆς διανοήσεως καὶ τοῦτο διότι εἶναι μόνον ἐρμηνευτικὴ ἐπιστήμη· ἐν ᾧ ἡ **Λογικὴ** ἐξετάζουσα τὰ εἶδη τῆς διανοήσεως δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐρμηνείαν, ἀλλὰ εἰς τὴν **ὀρθότητα τῆς διανοήσεως** ἐπιτάσσει π.χ. πρόσθετε ἔχεις νόμους νὰ τηρήσῃς, ἐὰν τούτους παραβῆς ἡ γνώσις σου εἶναι ἐσφαλμένη· ἐὰν δὲ παραβῆς τις τοὺς κανόνας τῆς ὀρθότητος τῆς διανοήσεως τότε ἡ διάνοησίς του εἶναι ἐσφαλμένη ἄρα ἀποβλέπουσι εἰς τὴν ποιότητα τῆς διανοήσεως· ἐὰν δὲ σφαλῶμεθα τοῦτο καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις ἐλέγχει «ἄγνοια πολλῶν κακῶν αἰτία ἐστὶν αἰτία δὲ σφαλέρως νοήσεως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ εἶναι οὐ μόνον ἡ ἄγνοια ἀλλὰ καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον τὸ κέρδος ὁ φόβος κλπ. ἅτινα ἄγουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν διαστροφήν τῆς ἀληθείας.

Ὁρισμὸς Λογικῆς.— Ἡ Λογικὴ λοιπὸν εἶναι ἐπιστήμη, ἣτις ἐξετάζει πότε ἔχει ὀρθῶς ἡ νόησις, ἣτις ἐρευνᾷ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας τοὺς ἰσχύοντες ἐν τῇ διανοῇ κατὰ τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας. Ὁ καθημερινὸς βίος δεικνύει ὅτι μόνον ἐὰν τηρῶνται οἱ λογικοὶ κανόνες ἀγόμεθα εἰς ἀληθῆ συμπεράσματα, ἐν δὲ τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρεύνη εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ὀρθότητος. Ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται ὅτι ἡ λογικὴ εἶναι οὐχὶ ἐρμηνευτικὴ καὶ περιγραφικὴ ἐπιστήμη ἀλλὰ κανονικὴ, παρέχει δὲ ὅλον ὅτι κανόνας, κανόνας ἐπὶ μέρους καὶ κανόνας ἀνωτάτους, ἀρχὰς καλουμένους (ὡς καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἐν μέρει ἡ Αἰσθητικὴ εἶναι κανονικαί). Ἡ Λογικὴ ὀνομάζεται Διαλεκτικὴ ἐπειδὴ διὰ λόγου ἐξετάζει τὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα καὶ ἐν τῷ λόγῳ ζητεῖται νὰ εὑρεθῇ ἀλήθειά τις. Τὸ ὄνομα Λογικὴ ἐδόθη εἰς αὐτὴν ἐν παρελθόντι χρόνῳ. Ἡ Διαλεκτικὴ Λατινιστὶ ὀνομάσθη *dialectica* καὶ ἦτο ἐκ τῶν 7 καλουμένων ἐλευθέρων μαθημάτων κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Ἡ πρώτη σειρὰ τῶν ἐλευθέρων μαθημάτων περιελάμβανε Ρητορικὴν, Γραμματικὴν, Διαλεκτικὴν. Οὕτω δὲ ὀνομάζετο καὶ ἐν ταῖς μεταφυσικαῖς σχολαῖς. Τὸ πρῶτον δὲ ὀνομάσθη Λογικὴ ἐν τῇ Στωικῇ σχολῇ ἣτις ἰδρύθη μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ ἣτις συνετέλεσε πολὺ ἐν τῇ ἐρεύνη πολλῶν ζητημάτων καθὼς καὶ Λογικῶν τοιούτων. Ἐπ' ἄλλων ἡ Λογικὴ ὀνομάσθη Κανονικὸν μέρος τῆς Φιλοσοφίας· εἰς τὰς κανονικὰς δὲ ἐπιστήμας

κατέταξαν αὐτὴν πρῶτοι οἱ Ἐπικούρειοι εἰπόντες ὅτι εἶναι τὸ Κανονικὸν μέρος τῆς Φιλοσοφίας. Σήμερον πάντες παραδέχονται τὸν ὄρον Λογική, ἣν οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες ὡς κανονικὴν ἐπιστήμην ὡς ἡ Ἐπικούρειος σχολή, ὁ δὲ Ἐπίκουρος τὴν Λογικὴν ἔλεγε Διαλεκτικὴν Κανονικὴν. Οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες διεκρίναν τὴν φιλοσοφίαν τριῶν εἰδῶν Διαλεκτικὴν ἢ Λογικὴν φυσικὴν ἢ μεταφυσικὴν, καὶ Ἠθικὴν φιλοσοφίαν. Αἱ ἐπιστήμαι καθ' ἑκάστας χωροῦσι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ζήτησιν, προϋποθέτουσαι καὶ ἄλλὰ τινα προβλήματα καὶ δὲν ἐπιλαμβάνονται τῆς λύσεως αὐτῶν π.χ. Ὁ φυσικὸς ἀναλαμβάνει νὰ ἐξετάσῃ τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ προϋποθέτει ὅτι ἐν τῇ ζητήσει τῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ δύναται νὰ εὕρῃσῃ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ ἐπιλαμβανόμενος τῆς ζητήσεως τῆς ἀληθείας ἐν τῇ ἐρεῖνῃ, εὕρῃσκει τὸ ἀληθές. Ἄλλ' ἐγεννήθησαν τὰ ἐξῆς ζητήματα: 1ον) Εὕρῃσκει τὴν ἀλήθειαν ὁ ἐπιλαμβανόμενος αὐτῆς ἢ μήπως ἀπατάται ἐν τῇ ἐρεῖνῃ; πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν ἐξετάζουσι αἱ ἄλλαι ἐπιστήμαι 2ον) εὕρῃσκειται ἡ ἀλήθεια διὰ τοῦ κριτηρίου, ἂν ἐλέγχεται, καὶ ἂν ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ αἴσθησις, ἢ ὁ λόγος εἶναι ὁ κρίνων ἐκάστοτε; εἰς τοῦτο πολλαὶ ἀποκρίσεις ἐδόθησαν καὶ πολλαὶ αἰρέσεις ἀνεφάνησαν. 3ον ἢ εἰκῶν τοῦ ἔξω κόσμου εἶναι ἀληθῆς ὅπως παρίσταται ὅτι ἔχει; ἢ μήπως ἄλλως πῶς ἔχει καὶ διαφορετικὰ ἡμεῖς ἀντιλαμβανόμεθα; Ταῦτα τὰ προβλήματα γίνονται ὑποθέσεις ἰδίας ἐπιστήμης τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως. Ἡ Λογική, ὡς εἶπον τινὲς πρῶτον πρόβλημα ἔχει νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως καὶ διὰ τοῦτο ὠνόμασαν τὴν Λογικὴν ἐπιστήμην Ἰνωσιολογικὴν ἢτοι ἐξετάζει οὐ μόνον τὰ εἶδη ἀλλὰ καὶ τὰ προβλήματα. Ἄλλοι ἄλλως ὠνόμασαν τὴν Λογικὴν ἐπειδὴ δὲ ψυχολογικῶς ἐρμηνεύει τὰ ζητήματα ὠνόμασαν ταύτην ψυχολογικὴν ἄλλοι δὲ μεταφυσικὴν Λογικὴν ὁ Ἐγελος. Ἄλλ' ἡ Λογικὴ δὲν ἔχει ἔργον τοῦτο δὲν ἔχει ἔργον δηλαδὴ νὰ ἐξετάσῃ τὰ προβλήματα τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, ἀλλὰ κύριον ἔργον ἔχει νὰ ἐξετάσῃ τὰ εἶδη τῆς νοήσεως, τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας τῆς ὀρθότητος τῆς διανοήσεως ἐν τῇ ζητήσει τῆς ἀληθείας. Τὰ γνωσιολογικὰ ζητήματα ἀποτελοῦσιν ἄλλην ἐπιστήμην τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως. Ἡ δὲ Λογικὴ ἐξετάζει τοὺς νόμους καὶ κανόνας τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι.

ὠφέλεια Λογικῆς.— Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν περιέργειαν τῆς φιλομαθείας τοῦ ἀνθρώπου ὅστις ζητεῖ νὰ μάθῃ τὰ πάντα ἢ διδα-

σκαλίᾳ τῆς Λογικῆς ἔχει τι τὸ χρήσιμον; καρποῦται τι ὁ ἀνθρώπος ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς Λογικῆς; Ὁ Gaethe εἰς τὸν Φάουστ εἰσάγει τὸν Μεφιστοφελὴν ὁμιλοῦντα περὶ τῶν κανόνων τῆς Λογικῆς καὶ διδάσκει ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς πολλὰ ἀκούει τις ἀλλ' εὐφύεστερος (λογικώτερος) ἑαυτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Λογικῆς. Τὴν φύσιν εὐφυστάτου τινος ἀπεργάζει ἡ Λογικὴ, ἐν ᾧ ἤμιστι εὐφύεσι δὲν μεταβάλλει τὴν φύσιν, ἀλλὰ βοηθεῖ αὐτὸν εἰς τὰ πράγματα. Οὐδεὶς οὐδέποτε ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ Λογικὴ καθιστᾷ τὸν ἀνθρώπον εὐφύεστερον ἢ ὅτι εἶναι. Ἵπάρχουσι λογικῶς κανόνες οὓς πρέπει ἢ μᾶλλον ὑποχρεοῦται νὰ ἀκολουθῇ ὁ ἀνθρώπος. Ὁ λογικὸς κανὼν βοηθεῖ τοὺς ἐπιστήμονας τοὺς δὲ σφαλλομένους ὀρθοπεθεῖ. Ἡ Λογικὴ διότι ἐλέγχει τοὺς σφαλλομένους ὠνομάσθη καὶ ἀρνητικὸν κριτήριον τῆς ἀληθείας διότι ἐὰν σφάλῃται τις τὸ σφάλμα τοῦ παραβάλλοντος πρὸς τὸν κανόνα ἐπανορθοῦται. Ἡ Λογικὴ ὠθεῖ τὰ βήματα τοῦ λογικῶς εργαζομένου ἐπιστήμονος. Ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης ἔγραψε λογικὴν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ὁποίας ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐκ τῆς Λογικῆς ὠφέλειαν.

Διαιρέσεις τῆς Λογικῆς.— Ἐν τῇ Λογικῇ ἔχομεν κυρίως ἔργον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ στοιχεῖα τοῦ διανοεῖσθαι ἢτοι ἐννοίας, κρίσεις, Συλλογισμοὺς κ.λ.π. ἅτινα εἶναι οἱ πρῶτοι λίθοι δι' ὧν ὀρθοῦται τὸ νοητικὸν οἰκοδόμημα; ἔπειτα δὲ νὰ ἐξετάσωμεν τὰς μεθόδους. Κατόπιν ἔχομεν συνθετώτερα ζητήματα τοὺς ὀρισμούς, τὰς διαιρέσεις, τὰ κατὰ τὴν ἀποδείξιν, πότε τὰ στοιχεῖα ἐκάστης ἐπιστήμης εἶναι ὀρθὰ καὶ πότε ἐσφαλμένα; τὸ σύνολον δὲ τῶν στοιχείων ἀποτελεῖ τὸν νοητικὸν τύπον ἐκάστης ἐπιστήμης. Ἀπὸ τοῦ τύπου τούτου ἡ λογικὴ ἐκλήθη Τυπικὴ διότι ἐξετάζει τοὺς τύπους, καὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς λογικῆς ὅπερ ἐξετάζει τοὺς τύπους ἐκλήθη Τυπικόν, θεωρητικόν, καὶ γενικόν. Τὰ Στοιχεῖα ταῦτα εἰδικῶς ἐφαρμόζονται εἰς ἐκάστην ἐπιστήμην, καὶ ἐπομένως τὸ δεύτερον μέρος τῆς Λογικῆς καλεῖται εἰδικόν, καὶ ἐφηρμοσμένον.

Ἡ Τυπικὴ Λογικὴ ἐξετάζει τὰ εἶδη τῆς νοήσεως ὧν γίνεται χρῆσις εἰς τὰς ἐπιστήμας ἢ δὲ ἐφηρμοσμένην εἰς ἐφαρμογὰς αὐτῶν. Ἡ Τυπικὴ Λογικὴ διαιρεῖται εἰς Στοιχειολογίαν καὶ Μεθοδολογίαν. Ἡ Στοιχειολογία ἐξετάζει ἐννοίας, κρίσεις καὶ συλλογισμοὺς ἢτοι τὰ στοιχεῖα τοῦ διανοεῖσθαι. Ἡ δὲ Μεθοδολογία ἐξετάζει, ὀρισμούς, διαιρέσεις.

αποδείξεις ναλ τας μεθόδους ών ποιούμεθα χρῆσιν εν πάση επιστήμη. Η δὲ Ἐφηρμοσμένη αναφαινεταί εις πάσας τας επιστήμας ἤτοι Λογική Φυσικῶν επιστημῶν, Λογική Μαθηματικῶν επιστημῶν κ.λ.π. Κύριον μέρος τῆς Λογικῆς εἶναι τὸ Τυπικὸν ἔνθα διδονται οἱ γενικοὶ κανόνες.

Ὁ ὅρος Λογική εἶναι παλαιὸς παραγόμενος ἐκ τοῦ λόγος ἢ διάνοια, ὁ νοῦς, λοιπὸν νοητικὴ επιστήμη τοῦ ὀρθῶς νοεῖν. Οἱ Στωϊκοὶ εἰσήγαγον τὸν ὅρον τοῦτον. Οἱ ἀρχαῖοι διήρσαν τὴν φιλοσοφίαν εις Φυσικὴν, Διαλεκτικὴν καὶ Ἠθικὴν. Πρὸ τῶν Στωϊκῶν ἐκαλεῖτο Διαλεκτικὴ, οἱ Στωϊκοὶ τὴν ὠνόμασαν Λογικὴν, οἱ δὲ Ἐπικουρίοι Κανονικὴν ὡς παρέχουσαν κανόνας. Ἐπίσης ἐκλήθη Τυπικὴ ὡς ἐξετάζουσα τοὺς τύπους τοῦ διανοεῖσθαι. Πρὸς ταύτην ἀντέταξαν τὴν Γνωσιολογικὴν λογικὴν, ἣ δὲ σχολὴ τοῦ Ἐγγέλου διέστειλε τὴν Μεταφυσικὴν λογικὴν.

Διαιροῦμεν τὴν λογικὴν εις δύο μέρη:

1) τὴν **Στοιχειολογίαν** ἣτις ἐξετάζει τὰ στοιχεῖα τῆς διανοήσεως, ἐννοίας, κρίσεις, συλλογισμούς.

2) τὴν **Μεθοδολογίαν** ἣτις ἐξετάζει τὰς μεθόδους τῆς διανοήσεως, παραγωγὴν, ἐπαγωγὴν, ἀναλογίαν, ὀρισμὸν, ἀπόδειξιν.

Τὸ Α' μέρος **Θεωρητικόν**, τὸ δὲ Β' μέρος **Ἐφηρμοσμένον**. Ὁρμάται δὲ ἡ διαίρεσις αὐτῆ ἀπὸ τῶν Ἀράβων, ἀλλ' οὔτοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνας τὴν παρέλαβον, ἐπομένως εἶναι διαίρεσις καθαρῶς Ἑλληνικὴ ἐπεκράτησε δὲ ἀπὸ τοῦ Καντίου.

Ἐκαστος εἴτε διδασκόμενος εἴτε συγγραφέων ὀφείλει νὰ προγιγνώσκῃ τὴν μεθόδον τῆς ἐρεῦνης ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε «δεῖ παιδεύεσθαι πῶς ἕκαστα ἀποδεικτέον». Ἡ Λογικὴ ἐλέχθη κριτήριον εἰς ἀληθείας καὶ θετικὸν καὶ ἀρνητικὸν, διότι ἀνευρίσκει καὶ πῶς τις σφάλεται.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

Οἱ Ἕλληνες κατὰ γενικὸν κανόνα εἶναι οἱ δημιουργοὶ πάσης επιστήμης, ἐπομένως καὶ τῆς Λογικῆς, ἣς ἔθεσαν οὐ μόνον τὰ θεμέλια, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ μέρη αὐτῆς ἀνεπτυξάν. Ὁ **Ἰάμβλιχος** ἐκ τῶν νέων Πυθαγορείων εἶπεν «**Θεῶν εὖρημα ἡ Λογικὴ ἐστίν**» διὰ τὸ τετράγωνον τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς, διότι εἶναι ἡ μάλιστα Μαθηματικὴ επιστήμη καὶ ἡ ἀσφαλεστάτη ἐκ τῶν φιλο-

σοφικῶν ἐπιστημῶν. ἔχει καὶ ἡ Ἀνατολὴ νὰ ἐπιδείξῃ λογικὰ διδάγματα. Ἡ ἐν ταῖς Ἰνδίαις καλουμένη **Σόνχεια** περιέχει λογικὰ διδάγματα θξια λόγου οὐχὶ ὅμως σύστημα Λογικῆς τὸ ὁποῖον μόνον οἱ Ἕλληνες ἐμόρφωσαν. Οἱ Προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι ἀπὸ τῶν Μιλησίων μέχρι τῶν Σοφιστῶν μέχρι τοῦ **Ἀναξαγόρου** τοῦ **Δημοκρίτου** τοῦ **Ἰσοκράτους** ἐξήτασαν Γνωσιολογικὰ ζητήματα καὶ προδλήματα Λογικά. Ὁ **Ζήνων** ὁ **Ἐλεάτης** πρῶτος λέγεται εἰσήγαγε εις τὴν φιλοσοφίαν τὰ Σοφίσματα. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς **Ξενοφάνης** ὁ **Κολοφώνιος**, **Παρμενίδης**, μετὰ τοῦτον ὁ **Μέλισσος** ἐξήτασαν Λογικὰ ζητήματα. Ὁ **Σωκράτης** ὅστις ἠσχολήθη περὶ ἠθικὰ ζητήματα, διέπρεψε ἐξετάσας καὶ Λογικὰ τοιαῦτα. Ὁ **Ἀριστοτέλης** (ὁ πατὴρ καλούμενος τῆς Λογικῆς) ἐπαινεῖ τὸν Σωκράτην διότι εἰσήγαγε τοὺς καλουμένους ἐπακτικούς λόγους, δηλαδὴ τὴν ἐπαγωγικὴν μεθόδον καθ' ἣν ὀρμώμεθα ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους καὶ ἀγόμεθα εις τὰ καθόλου καὶ τοὺς ὀρισμούς. Τῆς μεθόδου ταύτης τοῦ Σωκράτους κάμνει χρῆσιν καὶ ἡ Φυσικὴ ἣτις διὰ τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου ἔρχεται εις τοὺς ὀρισμούς. Διὰ τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου δημιουργοῦμεν κανόνες, ἀρχάς, ἐννοίας, ὀρισμούς κ.λ.π. ἀσφαλέτερόν πως ἢ διὰ τῆς ἀντιθέτου μεθόδου ἣτις καλεῖται παραγωγικὴ καθ' ἣν ἀπὸ τὰ καθ' ὅλου ἀγόμεθα εις τὰ ἐπὶ μέρους. Ὁ Σωκράτης ὀρμώμενος ἐκ παραδειγμάτων φθάνει ἐπαγωγικῶς εις ὀρισμούς· ἐγένετο δὲ ἀφηγεῖρα ἀφ' ἧς ὀρμώμενοι ἰδρύθησαν καὶ ἄλλαι σχολαί, αἱ καλούμεναι μικραὶ Σωκρατικαὶ σχολαί, ἐν αἷς διακρίνεται ἡ **Μεγαρικὴ Σχολὴ** ἣς ἰδρυτὴς εἶναι **Ἐυκλείδης** ὁ **Ἀλεξίνους**, ὅστις διὰ τὸν ἔλεγχον ὃν ἐξήσκει ὠνομάσθη **Ἐλεγεῖνος**, αἷτινες ἠκολούθησαν μετὰ λογικὰ ζητήματα.

Ὁ **Πλάτων** δὲν ἔγραψε λογικὰ συγγράμματα· ἀλλ' ἐν τοῖς διαλόγοις του ἀναπτύσσει καὶ ἐξετάζει τὴν ἐπαγωγὴν καὶ παραγωγὴν, ὀρισμούς καὶ διαίρεσις καὶ ἐν γένει τὸ σύνολον τῆς Γενικῆς επιστήμης. Οἱ ἄμεσοὶ διάδοχοί του ἐν οἷς ὁ **Σπεύσιππος** ἐξήτασαν λογικὰ ζητήματα. Ἰδρυτὴς ὅμως τῆς Λογικῆς επιστήμης εἶναι ὁ **Ἀριστοτέλης** ὁ ἐκ **Σταγείρων** περὶ οὗ ὁ Κάντιος εἶπεν ὅτι: ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους οὐδὲν δῆμα πρὸς τὰ πρόσω ἐγένετο ἐν τῇ Λογικῇ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψε πολλὰ βιβλία ἀναφερόμενα εις τὴν Λογικὴν· τὰ δὲ συγγράμματα του ἔχουσι διαφόρους τίτλους. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του τὰ ἐξ ἀναφέρονται εις

τήν Δογικήν. 1ον) Περὶ Κατηγοριῶν, ἔνθα ἐξετάζει τὰς θεμελιώδεις καὶ ἀνωτάτας ἐννοίας. 2ον) Περὶ Ἑρμηνείας, ἔνθα ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν εἰδῶν τῶν κρίσεων ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρευνῇ. 3ον) Ἀναλυτικὰ πρότερα, ἔνθα ὁ λόγος περὶ Συλλογισμῶν. 4ον) Ἀναλυτικὰ ὑστερα ἔνθα ὁ λόγος περὶ ὀρισμοῦ, διαιρέσεως, ἀπαδείξεως, ἐπαγωγῆς κ.λ.π. 5ον) Τοπικά: ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῶν κοινῶν τόπων, περὶ ἐνδόξων Συλλογισμῶν δηλαδὴ περὶ πιθανολογικῶν συλλογισμῶν: περὶ πιθανότητος. 6ον) Σοφιστικοὶ ἔλεγχοι ἔνθα ὁ λόγος περὶ σοφισμάτων ἧτοὶ ἐξετάζει τὰ φερόδη τὰς ἀπάτας ἅτινα χωροῦσι ἐν τῇ διανοήσει. Ταῦτα πάντα ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ὠνόμασε λογικὴν ἀλλ' εἶπεν ὅτι εἶναι ὄργανον πρὸς γνῶσιν ἧτοὶ ὄργανον πρὸς μεταχείρησιν τῆς ἐπιστήμης καὶ δι' οὗ ἐρευνῶμεν τὴν ἐπιστήμην. Οἱ διάδοχοί του περιπατητικοὶ φιλόσοφοι ὠνόμασαν «ὄργανον» τὸ σύνολον τῶν λογικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ σήμερον λέγεται Ἀριστοτέλειον ὄργανον (Organum). Ἡ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτέλους προσπαθεῖ νὰ συμπληρῶσιν προβλήματα τὰ ἧτοὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀφῆκεν ἀνεξέταστα. Οἱ Μαθηταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους Θεόφραστος ὁ Λέσβιος καὶ Εὐδήμος ὁ Ρόδιος ἐξήτασαν τοὺς ὑποθετικούς καὶ διαζευκτικούς συλλογισμούς. Οἱ Στωϊκοὶ ἐξήτασαν ἀκόμη περισσότερο τὴν Δογικὴν προσθέσαντες ἰδικούς των ὅρους. Ἐξήτασαν μεταφυσικώτερον αὐτὴν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Στωϊκῆς Σχολῆς Ζήνων ὁ Κυτιεύς, καὶ ὁ Χρῦσιππος δι' ὃν ἐλέχθη ὅτι: «εἰ μὴ ἦν Χρῦσιππος οὐκ ἂν ἦ στοά».

Οἱ Ἐπίκουροι εἶπον τὴν Δογικὴν κοινωνικὴν ἐπιστήμην ἐξετάσαντες τὴν ἐπαγωγὴν καὶ τὴν ἀναλογίαν. Οἱ Σκεπτικοὶ καὶ δὴ ὁ Καρνεάδης ἐξήτασαν τοὺς συλλογισμούς τῆς πιθανότητος καὶ δὴ εἰς τὰ Γνωσιολογικὰ ζητήματα.

Ὁ Ἰατρὸς Γαληνὸς διέτύπωσε τὸ 4ον Συλλογιστικὸν σχῆμα τῶν Κατηγορικῶν συλλογισμῶν. Ὁ Πορφύριος ἐκ τῶν Νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων ἔγραψεν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ ὄργανον τοῦ Ἀριστοτέλους ταύτην δὲ ὁ Βοήθειος μετέφρασε εἰς τὸ Λατινικόν. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ Δογικὴ ἤμασεν ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν πρωτοτυπίαν καὶ δημιουργίαν ἣν εἶχε ἐπὶ τῶν Δοκίμων χρόνων (Κρουμπάχες). Δύο ἄνδρες περὶ τὴν Δογικὴν ἀσχολοῦνται ἐν Βυζαντίῳ ὁ Ψελλὸς καὶ ὁ Βλεμμίδης ὅστις ἔγραψεν ἐπιτομὴν τῆς Δογικῆς κατὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους συγκοπτόμενα. Σύναψιν Δογικῆς ἔ-

γραψεν ὁ Πέτρος ὁ Ἰσπανὸς ζήσας μετὰ τὸν 11 αἰῶνα. Οὐδεὶς ἐζήτησε νὰ δημιουργήσῃ τι ἀντίθετον τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ Δογικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσήχθη εἰς τὴν Δύσιν διὰ τῶν Ἀράβων εἰς τὰς σχολὰς αἵτινες ἐκλήθησαν πανεπιστήμια Ὀλαμασκηνὸς προσθέσει φιλοσοφικὰ κεφάλαια εἰς τὴν Δογματικὴν τὰ 7 ἐλευθέρων μαθήματα:

- 1) Γραμματικὴ
- 2) Δογικὴ
- 3) Ρητορικὴ
- 4) Γεωμετρία
- 5) Ἀριθμητικὴ
- 6) Ἀστρονομία
- 7) Μουσικὴ

Καὶ αὐτὴ ἦτο ἡ ἄγουσα μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως. Τινὲς ἀνέλαβον νὰ ἀντεπεξελθῶσι πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην. Εἰς τῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων ὁ Πέτρος Ῥάμος κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐζήτησεν νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης πλανᾶται εἰς πλεῖστα λογικὰ ζητήματα διότι μεταχειρίζεται τὴν παραγωγὴν ἐνῶ αὐτὸς συνιστᾷ τὴν ἐπαγωγὴν, καὶ ἐζήτησε μὲν νὰ διορθώσῃ ἀλλ' οὐδαμοῦ προσέβηκέν τι. Διέκρινεν ὅμως τὴν Δογικὴν εἰς 4 μέρη 1ον) Περὶ ἐννοιῶν 2ον) περὶ κρίσεων 3ον) περὶ συλλογισμῶν καὶ 4ον) περὶ μεθόδων.

Ἡ Δογικὴ ἐπροτάνευσε καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως. Μετὰ τὸν Ῥάμον ὁ Φραγκῖσκος Βάκων ὁ Βερογλάμιος ἀρχηγὸς τῆς νεωτέρας ἐμπειρικῆς ψυχολογίας ἐν τῷ Νέῳ αὐτοῦ Ὀργάνῳ τῆς Δογικῆς πολεμῶν πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπαγωγὴν ἐν ταῖς ἐπιστήμασι ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐνόμισεν δὲ ὅτι ἡ ἐπαγωγὴ παρ' Ἀριστοτέλει ἐμεινεν ἐν πολλοῖς ἀνεφάρμοστος, ἐν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης ἔκαμε χρῆσιν τῆς ἐπαγωγῆς ἐν τοῖς Ζωολογικοῖς συγγράμμασι αὐτοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν ὅμως ἡ ἐπαγωγὴ ἐν τοῖς χρόνοις του νὰ εὕρῃ εὐρυτέραν ἐφαρμογὴν. Ὁ Βάκων ὀρμώμενος ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος ζητεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου περισσότερο καὶ ἐγένετο ἀφετηρία τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου ἐν ταῖς ἐπιστήμασι καὶ δὴ ἐν ταῖς φυσικαῖς. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πλάνας καὶ ἀπάτας αἵτινες εἶναι α') ἀτομικὴ ἀτέλεια specus, β') ἀπάται προερχόμεναι ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος fori, γ') ἀπάται προερχόμεναι ἐκ Παραδόσεως Tribus, δ') Προερχόμεναι ἀπὸ τὰ θέατρα theatri.

Ὁ Βάκων ἀξιοῖ νὰ ἀπαλλάγῃ τῆς πλάνης ταύτης καὶ ν' ἀρχίσωμεν ἀπ' ἀρχῆς τὴν

διανοητικήν ἔρευναν.

Ὁ **Καρτέσιος** ὁ ἀντίπους τοῦ Βάκωνος κατὰ τὸ ὅτι ἐν ᾧ ὁ Βάκων εἶναι ἐμπειρικός ὁ Καρτέσιος εἶναι ἰδεολόγος καὶ μέγας προστάτης τῆς ἰδεολογικῆς Σχολῆς ἐν τῇ Νεωτέρᾳ φιλοσοφίᾳ. Ὁ Καρτέσιος ἀκολουθεῖ τὰ διδάγματα τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας του δὲ προήλθον πολλὰ λογικὰ συγγράμματα ὡς εἶναι ἡ Λογικὴ τοῦ port Royal (μοναστήριον τῶν Παρισίων εἰς ὃ κατέφυγον οἱ σοφοὶ καὶ οἱ ἐπιστήμονες κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου των καὶ ἐπεδίδοντο εἰς μελέτας καὶ συνέγραφον ὡς ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα). Ὁ Ἰωάννης Locke Ἄγγλος φιλόσοφος ἰδρυτὴς τῆς Ἰνωσιολογίας ἀσχολεῖται εἰς Ἰνωσιολογικὰ ζητήματα ὁ Ἄγγλος Hobes ἔχει κάμει λογικὰς μελέτας. Ὁ Μαθητὴς τοῦ Δεδνήτιον Wolt ὅστις ἐσυστηματοποίησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ διδασκάλου του ἀκολουθεῖ τὴν Παλαιὰν Λογικὴν χωρὶς νὰ θελήσῃ ν' ἀντικρούσῃ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ νὰ δώσῃ νέαν ὄθησιν εἰς ἀντιλογίαὶ καὶ ἀναπτύξεις, ὠμίλησε περὶ τῆς φιλοσοφίας, περὶ τοῦ ὀρισμοῦ αὐτῆς περὶ τῶν μερῶν τῆς φιλοσοφίας, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Λογικὴν ἀκολουθῶν τὴν παλαιὰν Σχολὴν τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν Λογικὴν.

Ὁ **Κάντιος** διήρσε τὴν Λογικὴν εἰς Στοιχειολογίαν καὶ Μεθοδολογίαν. Μετὰ τον Wolt ἐν Γερμανίᾳ ὁ Herbart ὁ Drobich ἔγραψεν Λογικὴν ἣν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ τέως καθηγ. τῆς φιλοσ. τοῦ Παν. Παπαδόπουλος. Ὁ Ἄγγλος John St Mill [1806—1873] εἰς ἐκ τῶν Ἄγγλων νεωτέρων Λογικῶν φιλοσόφων, οἵτινες ἔδωκαν ὄθησιν εἰς τὴν Λογικὴν ἐπιστήμην ἔγραψε τρίτομον Λογικὴν ἣν ὠνομάζει ἐπαγωγικὴν καὶ παραγωγικὴν Λογικὴν. Δὲν ἐνδιατρίβει εἰς τὸ Στοιχειολογικὸν καὶ Μεθοδικὸν μέρος τῆς Λογικῆς, ἀλλ' ἐφαρμόζει τοὺς λογικοὺς κανόνας καὶ μεθόδους εἰς τὰς διαφόρους ἐπὶ μέρος ἐπιστήμας καὶ εἰς ταῦτο συνίσταται ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ Mill. Μετὰ τὸν Mill ὁ Hamilton εἰσήγαγε νέαν τινα διδασκαλίαν εἰς τὴν Λογικὴν τοῦτέστιν τὴν διδασκαλίαν Quantitigatio praedicati=ὁ κατὰ ποσὸν ὀρισμὸς τοῦ κατηγορουμένου· τοῦτο ὅμως δὲν ὠφέλησε πολὺ εἰς τὴν Λογικὴν, ὠφέλει μὲν κατὰ τι ἀλλὰ εἶναι δευτερεύοντα τὰ ζητήματα ὧν γίνεται χρῆσις ἐν τῷ συγγράμματι. Ἄλλος ἀκολουθήσας τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐν Γερμανίᾳ εἶναι ὁ Woind ἐξετάσας τὰς μεθόδους τῆς Λογικῆς εἰς τὴν τρίτομον αὐτοῦ Λογικὴν καὶ εἰς μὲν τὸν Λογ. τόμον ἐξετάζει τὴν Στοιχειολογίαν καὶ μεθοδολογίαν ἐν δὲ τῷ Βῳ

τόμῳ καὶ τῷ Γῳ ἐξετάζει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεθόδων εἰς τὰς ἐπὶ μέρος ἐπιστήμας. Ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἐγένετο ἐργασία τις λογικὴ ἀλλ' οὐχὶ πρωτότυπος, ἀλλὰ συντεμνον τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους συγγράμματα. Ὁ Βλεμμίδης καὶ ὁ Ψελλὸς κάμνον ἐπιτομὰς. Καὶ ἐν γένει μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔχομεν τι πρωτότοπον. Τὸ φῶς τὸ ὁποῖον παρέλαβον ἐκ τῆς Ἑλλάδος οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔπαυσε φιλοσοφοῦσα ἀλλ' ἀείποτε ἐθεράπευσεν τὰ γράμματα, ἐπιστήμας καὶ τέχνας.

Ὁ **Εὐγένιος Βούλγαρης**, θεολόγος καὶ φιλόσοφος συνέγραψε λογικὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων εἰς ἀρχαίαν ἀττικὴν γλῶσσαν, τὴν ὄντως γλῶσσαν τῶν Θεῶν. Ὁμοίως ὁ Δούκας ὁ Θεόφιλος Κορυδαλεὺς ἔγραψεν μακρὰ συγγράμματα Λογικῆς. Ὁ Κων. Κούμας διδάξας ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Σμύρνης ἐν τῷ Συστήματι τῆς φιλοσοφίας ἔχει καὶ Λογικὴν ἀλλ' οὐχὶ ἴδια νέα διδάγματα ἀλλὰ μόνον ἔχει ἐπιτομὴν καὶ προπαρασκεύασε τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Δανιὴλ Φιλιππίδης μετέφρασε τὴν Λογικὴν τοῦ Crpdillac Ὁ Κωσταντῆς τῷ 1804 ἐξέδωκεν τὰ μαθήματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἰταλοῦ Σοαβίου ἐν οἷς ἔχει καὶ Λογικὴν. Ὁ Βάμβαξ Καθηγ. Πανεπιστ. εἰς τὰ Στοιχεῖα τῆς Φιλοσοφίας καὶ Στοιχεῖα Λογικῆς ἔχει. Ὁ Φιλιππος Ἰωάννου ὅστις πρῶτος ἐδίδαξεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον δὲν ἐξέδωκε τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἀλλὰ ταῦτα ἐλιθογραφήθησαν. Ἐὰν θέλῃ τις νὰ εὕρῃ τὰ λογικὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους πρέπει νὰ διεξέλθῃ ὅλον τὸ ὄργανον ἀλλ' ἢ ἐπιστήμη κατέστησεν εὐκολωτέραν τὴν χρῆσιν τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Γερμανὸς Trendeleburg συνήγαγε τὰ κυριώτατα τῶν Λογικῶν διδαγμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὰ ἐξέδωκε εἰς μίαν Λογικὴν σύναψιν ἐπιγράψας «elementan logicae Aristoteleae» =Στοιχεῖα τῆς Ἀριστοτελείου Λογικῆς.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΛΟΓΙΑ

Ἐννοιαί — Ἐὰν οἰονδήποτε λόγον ἐν ᾧ γίνεται ζήτησις τῆς ἀληθείας θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν ψυχολογικῶς θὰ εὕρωμεν πρῶτον στοιχεῖα διανοήσεως δηλαδὴ τὰς προτάσεις. Ὁ μικρὸς παῖς κατὰ τὴν ψυχολογίαν κατὰ πρῶτον προφέρει λέξεις, καὶ κατ' ὀλίγον προτάσεις οὐχὶ ὅμως ἐννοίας. Ἡ ἐννοια

προέρχεται ἐξ ἀναλύσεως τῆς προτάσεως. Αἱ λέξεις ὅς προφέρει ὁ παῖς αποτελοῦσι προτάσεις καὶ μίαν μόνην λέξιν προφέρων ὁ παῖς αὕτη ἀποτελεῖ πρότασιν· ἐπομένως στοιχεῖον διανοήσεως εἶναι ἡ πρότασις. Ἡ Λογικὴ ὁμῶς ἀρχεται ἐκ τῶν ἐννοιῶν διότι πᾶσα ἐπιστήμη ἀρχεται ἐκ τῶν ἀπλουστέρων καὶ βαίνει εἰς τὰ γενικώτερα εἰς τὰ δυσκολώτερα Στοιχεῖα, ἅτινα καθ' ἑαυτὰ δὲν ὑπάρχουσι ἐν τῷ σώματι καὶ ὁμῶς ὁ φυσικὸς νόμος ἀρχεται ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν στοιχείων. Πᾶσα ἐπιστήμη θέλει νὰ ἔχη σαφεῖς, ἀκριβεῖς, καὶ τελείας ἐννοίας. Ἐὰν ἐν τοῖς ὅροις δηλαδὴ ἐν ταῖς ἐννοίαις δύο ἐπιστήμονες δὲν συμφωνοῦν, (αἱ λέξεις εἶναι ἀντιπρόσωποι τῶν ἐννοιῶν) τότε διαφωνοῦν καὶ εἰς τὰ πράγματα. Πᾶσα ἐννοία ἔχει τὸν ἀντιπρόσωπόν της καὶ ἡ ἐκφραζομένη λέξις λέγεται ὅρος. Ἐκάστη ἐπιστήμη ἔχει ἰδίους ὅρους ὅροι τεχνικοί. Οἱ Τεχνικοὶ δὲ οὗτοι ὅροι εἶναι ἀντιπρόσωποι τῶν ἐννοιῶν π. χ. ἀγωγή ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ, ἀγωγή ἐν τῇ Μουσικῇ κ.λ.π. Ἐκάστη ἐπιστήμη πρέπει νὰ μεταχειρίζεται ἀκριβῶς καὶ τελείας ἐννοίας.

Περὶ νοήσεως.—Νόησις καλεῖται ἡ σύνθεσις τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Εἰς τὴν λογικὴν νόησιν διακρίνομεν τρία τινά· α) βουλητικὴν ἐνέργειαν, ἣτις εἶναι ἀποτέλεσμα ἐκουσίας προσοχῆς καὶ λέγεται καὶ *αὐθόρμησις*. β) ἐνάργειαν, δηλ. τὰ συνδεόμενα νὰ εἶναι σαφῆ καὶ ἐναργῆ. Ἡ ἐνάργεια εἶναι α) ἄμεσος καὶ β) ἐμμεσος. "Ἄμεσος" ὅταν ἀποδίδω μίαν ἰδιότητα εἰς μίαν ἐννοίαν ἀνευ τῆς μεσολαβήσεως ἄλλου τινός. "Ἐμμεσος" ὅταν δὲν δύναται νὰ ἀποδώσῃ μίαν ἰδιότητα εἰς τι χωρὶς νὰ συνδέσῃ πρὸς τρίτην ἐναργῆ π. χ. $\alpha = \delta$ καὶ $\delta = \gamma$, ἄρα $\alpha = \gamma$. Τῆς ἐμμέσου γίνεται χρῆσις ἐν τοῖς συλλογισμοῖς.

γ) **Καθολικὸν κῶρος.** Τοῦτο εἶναι α) ὑποκειμενικόν καὶ β) ἀντικειμενικόν. Ὑποκειμενικόν διότι ἔχει ἄμεσον ἐνάργειαν καὶ πείθει τοὺς ἀνθρώπους. Ἀντικειμενικόν διότι ἐφαρμόζεται εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα εὐρίσκονται εἰς πάντας τοὺς λογικοὺς κανόνας, ἰδίως δὲ τοὺς θεμελιωδετέρους, οἵτινες λέγονται *ἀρχαὶ τῆς λογικῆς ἢ λογικὰ ἀξιώματα*.

Περὶ ἐννοιῶν.—Πᾶσα ἐπιστήμη πρέπει νὰ ἔχη ἀκριβεῖς ἐννοίας· ἀρχίζομεν ἀπὸ ταῦτας διότι εἶναι τὸ κυριώτατον ὃ πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ ἐπιστήμων καίτοι προηγούνται οἱ συλλογισμοὶ καὶ αἱ κρίσεις. "Ἐννοία" εἶναι παράστασις καθολικῆ περιλαμβάνουσα τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα ἐνός ἢ πλειόνων ἀντικει-

μένων. Ἀντικείμενον δὲ εἶναι πᾶν ὅτι νοούμενον ὡς αὐτοτελὲς ὑπάρχον, δηλαδὴ 1) τὰ πράγματα ἃ ὑπόκειται εἰς τὴν αἴσθησιν ἡμῶν, τὰ φυσικὰ, 2) δημιουργήματα τέχνης, 3) ἀντικείμενα πίστεως, 4) ἀντικείμενα φαντασίας, 5) ἀντικείμενα φιλοσοφικῆς θεωρίας, 6) ἰδιότητες τῶν ἀντικειμένων θεωρούμενα καθ' ἑαυτὰς ὡς σοφία ἀρετή.

Αἱ ἐννοιαὶ (*notio, conceptus idea*) ἀντιπροσωπεύονται διὰ τῶν λέξεων ὡς ὀνομάζουσι ὄρους (*terminus*) δηλ. σφαῖρα εἰς τὴν περιλαμβάνεται ἑκάστη ἐννοία.

ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Ἐκάστον ἀντικείμενον ἔχει τὰς ἰδιότητας, αἵτινες αποτελοῦσιν αὐτὸ καὶ τὰ γνωρίσματα δι' ὧν γνωρίζεται. Τὰ τοιαῦτα χαρακτηριστικὰ Λατινιστὶ λέγονται *notae*. Τὸ σύνολον τῶν γνωρισμάτων μιᾶς ἐννοίας ὀνομάζομεν *βάθος τῆς ἐννοίας*. Τοῦ βάθους Λατινιστὶ λέγεται *complexus* π. χ. σῶμα λέγω τὸ πρᾶγμα τὸ ἐμφανίζον ἑκτασιν, δὲν δύναται δὲ νὰ ὑπάρξῃ σῶμα ἀνευ ἐκτάσεως καὶ ὕλης. Ἡ ἑκτασις εἶναι γνώρισμα τῆς ἐννοίας τοῦ σώματος καὶ τῆς ὕλης π. χ. Ἄνθρωπος εἶναι ὢν λογικόν· τὸ λογικόν εἶναι χαρακτηριστικόν ἀποδιδόμενον εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ τῶν γνωρισμάτων τινὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ἀνευ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ δηλωθῇ καὶ νὰ νοηθῇ μίᾳ ἑννοίᾳ π. χ. ἀνευ τοῦ λογικοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοήσωμεν τὸν ἀνθρώπον. Τὰ γνωρίσματα ὧν ἀνευ δὲν δύναται νὰ νοηθῇ μίᾳ ἐννοίᾳ καλοῦνται *οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς ἐννοίας*. Ὑπάρχουσι ὁμῶς καὶ ἄλλα γνωρίσματα τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἀπαραίτητα εἰς τὸ νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς μίαν ἐννοίαν καὶ τὰ ὅποια ἐὰν λείπωσιν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ ἐννοία· π. χ. εἰς τὸν ἀνθρώπον διακρίνομεν γνωρίσματα ἀπὸ ἀπόψεως χρώματος, μορφώσεως, θρησκευματος κ.λ.π. Ταῦτα δύναται καὶ νὰ λείπωσιν καὶ ἡ ἐννοία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τελεία. Τὰ γνωρίσματα ταῦτα καλοῦνται *ἐπουσιώδη* ἢ κατὰ συμβεβηκὸς γνωρίσματα μιᾶς ἐννοίας. Πλὴν τῶν οὐσιωδῶν καὶ ἐπουσιωδῶν γνωρισμάτων διακρίνομεν γνωρίσματα ἅτινα εἶναι κοινὰ εἰς πολλὰς ἐννοίας. Πολλὰ ἐννοιαὶ περιλαμβάνουσι τὰ γνωρίσματα ταῦτα ἅτινα λέγονται *κοινὰ*. Ὑπάρχουσι ὁμῶς καὶ ἄλλα γνωρίσματα τὰ ὅποια ἀνήκουσι εἰς μίαν ἐννοίαν ἢ τινὰς ἐννοίας καὶ ταῦτα λέγονται *ἴδια* π. χ. τὸ ποίημα περιλαμβάνει ἔπος, δράμα καὶ λογικὴν ποίησιν· τὸ γνώρισμα ποίημα εἶναι κοινὸν καὶ τῶν τριῶν ἐννοιῶν. Ἡ

ἐκφρασις ὅμως λυρική ποιησις εἶναι ἴδιον γνῶρισμα. Ἐπίσης διακρίνομεν ἢ ἐσωτερικὰ ἀπόλυτα ἢ ἐξωτερικὰ ἢ πρῶτα καὶ σχετικὰ γνῶρισμα. Ἀπόλυτα εἶναι τ' ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἔννοιαν χωρὶς αὐτὴ νὰ ἔχη σχέσιν πρὸς ἄλλας ἐννοίας τὰ δὲ σχετικὰ δηλοῦσιν τὴν σχέσιν τῆς ἐννοίας πρὸς ἄλλην ἔννοιαν. π. χ. πατήρ, δημιουργὸς μήτηρ τέκνον κ.λ.π. περιλαμβάνουσι σχετικὰ γνῶρισμα. Ὁ Ἀριστοτέλης τὰ σχετικὰ ἐννοίας λέγει: Πρὸς τί. Ἐπίσης διακρίνομεν γνῶρισμα θετικὰ *positivae* καὶ ἀρνητικὰ *negativae*. Ἡ ἔννοια λοιπὸν εἶναι καὶ τι γενικὸν καὶ ἀναφέρεται εἰς πολλὰ... διὰ νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ μετάλλου θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὸν χρυσοῦν τὸν ἀργυρὸν τὸν χαλκὸν κ.λ.π. Μὲ τὰυτὰ ἢ ἐκείναι τὰ γνῶρισμα λαμβάνομεν παρ' ἐκάστου τὰ κοινὰ γνῶρισμα συνάπτομεν αὐτὰ καὶ οὕτω σχηματίζεται ἡ ἔννοια τοῦ μετάλλου. Ἡ ἔννοια ὅμως αὕτη εἶναι φανταστική διότι δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς ὀρισμένον καὶ ἓν μέταλλον ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς πολλὰ, καὶ ἐκ πολλῶν τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἐσχηματίσθη ἡ ἔννοια. Δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ ἐννοίας αἵτινες ἀναφέρονται εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον π. χ. θέλω νὰ σχηματίσω ἰδέαν ἀκριβῆ τοῦ Ἀλεξάνδρου, θὰ ἀναδράμω εἰς νομίσματα, εἰκόνας, ἀνδριάντας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν μορφῶν αὐτοῦ θὰ ζητήσω νὰ λάβω τὰ κοινὰ γνῶρισμα, πῶς παρίσταται ὁ Ἀλεξάνδρος χωρὶς νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν ἂν τὸ νόμισμα εἶναι χρυσοῦν ἢ χαλκοῦν ἢ τι ἄλλο ἢ ἂν εἶναι ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν. Ἀπὸ πολλῶν παραστάσεων ἐνός ἀντικειμένου τοῦ Ἀλεξάνδρου λαμβάνω τὰ κοινὰ γνῶρισμα καὶ σχηματίζω τὴν καθολικὴν παράστασιν αὐτοῦ. Κατὰ δάθος λοιπὸν ἐξετάζομεν τὰς ἐννοίας ἐρ' ὅσον ἐξετάζομεν τὰ οὐσιώδη καὶ ἐπουσιώδη γνῶρισμα αὐτῶν.

ΠΛΑΤΟΣ ΕΝΝΟΙΑΣ

Ἄν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀντικειμένων εἰς ἃ ἀναφέρεται ἔννοια τις τότε βεβαίως ἐξετάζομεν τὴν ἔννοιαν κατὰ Πλάτος. Τὸ σύνολον τῶν ἀντικειμένων τῶν περιλαμβανομένων εἰς μίαν ἔννοιαν ἀποτελεῖ τὸ πλάτος τῆς ἐννοίας π.χ. τὸ τετράπλευρον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ περιλαμβάνει πάντα τὰ εἶδη τοῦ ἡτοῖ τετράπλευρον, παραλληλόγραμμον, ῥόμβον, τραπεζίον κ.λ.π. Τὸ πλάτος Λατινιστὶ λέγεται «ambitus ἢ sphaera». Κατὰ τὸ πλάτος αἱ ἔννοια εἶναι πολλαπλαῖ ἂν ἀναφέρονται εἰς ἓν καὶ μόνον ἀντικείμενον λέ-

γονται ἀτομικαί ἂν ἀναφέρονται εἰς πλείονα τοῦ ἓνός λέγονται καθολικαί, Γενικαί. Ἡ Γενικὴ ἔννοια δύναται νὰ εἶναι ὀλιγώτερον γενικὴ καὶ περισσώτερον γενικὴ. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι ἀτομικαί ἔννοια εἶναι τὰ καθ' ἕκαστον, γενικαί δὲ τὰ καθ' ὅλου. Ἡ διαίρεσις λοιπὸν εἶναι ἀτομικαί ἢ καθ' ἕκαστον ἢ γενικαί ἢ καθ' ὅλου. Γενικαί δι' ἀντωνυμιῶν γίνονται ἀτομικαί.

Ἀτομικαί ἔννοια = *notiones individuales*
 Ἀτομικαί ἔννοια καλοῦνται αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ἓν καὶ μόνον ἀντικείμενον. Εἶναι δυνατόν ὅμως πρῶτον νὰ ἀναφέρονται εἰς ἓν καὶ μόνον ἀντικείμενον καὶ εἶτα ἡ ἔννοια νὰ γίνῃ εὐρύτερα κατ' ἐπίτασιν π.χ. Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀφρική, Ἀμερικὴ κλπ. Τοῦτο τὸ δένδρον πλπ. εἶναι ἀτομικαί ἔννοια ὅταν ὅμως εἶπω ἀπλῶς δένδρον εἶναι γενικὴ ἔννοια. Ἀτομικαί ἔννοια εἶναι πάντα τὰ κύρια ὀνόματα· πολλάκις ὅμως συμβαίνει νὰ συμπίπτουν πολλὰ ὀνόματα οὐ μόνον ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ πόλεων π.χ. Τρίπολις διὰ νὰ καταστήσωμεν ταύτην ἀτομικὴν ἔννοιαν ἀνάγκη νὰ εἶπωμεν ἢ Τρίπολις Πελοποννήσου ἢ Τρίπολιν τῆς Ἀφρικής. Ὀμοίως Θῆβαι ἔχομεν Θήβας τῆς Βοιωτίας καὶ Θῆβαι τῆς Αἰγύπτου ἐπομένως διὰ τοῦ περιορισμοῦ καθιστῶμεν γενικὰς ἔννοιας ἀτομικὰς το αὐτάς. Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν καθέκαστον τὰ δὲ καθόλου.

Γενικαί ἔννοια = *generales notiones*

Αἱ Γενικαί ἔννοια ἀναφέρονται εἰς πλείονα τοῦ ἓνός ἀντικείμενα πλὴν τῶν Γενικῶν ἐννοιῶν διακρίνομεν καὶ ἄλλας ἐννοίας ὁμοίως πρὸς τὰς γενικὰς ὅτε καλοῦμεν περιληπτικὰς αἵτινες ἀναφέρονται εἰς πολλὰ ἀντικείμενα ὡς αἱ γενικαί ἀλλὰ διαφέρουσι τῶν γενικῶν κατὰ τι π.χ. τὸ βουλευτήριον τὸ δικαστήριον. Οὕτω λέγοντες νοοῦμεν τοὺς βουλευτάς, τοὺς δικαστάς. Λέγοντες ὁ Στρατὸς νοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν Στρατιωτῶν. Αἱ τοιαῦται ἔννοια διαφέρουσι τῶν γενικῶν, διότι ἡ γενικὴ ἔννοια κατὰ τὸν αὐτὸν μὲν τύπον ἐκφέρεται ὅταν δηλοῖ τὸ ἓν, ἓν ὃ ὁ στρατὸς δηλοῖ μὲν τὸ ὅλον δὲν δηλοῖ ὅμως τὸ ἓν, τὸ ἄτομον, ἢ τοι εἰς τὰς περιληπτικὰς ἔννοιας δὲν νοοῦμεν καὶ περὶ τοῦ ἓνός καὶ περὶ τοῦ ὅλου ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ ὅλου ἓν ἢ ἓν ταῖς γενικαῖς δηλοῦμεν καὶ περὶ τοῦ ἓνός καὶ περὶ τοῦ ὅλου. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι, τὰ μὲν καθόλου πραγματεύονται αἱ γενικαί ἔννοια καὶ τὰ καθέκαστα ἅμα, καθόλου δὲ λέγω ὃ ἐπὶ πλείονων πέφυκεν κατηγορεῖσθαι καθέκαστα δὲ ὃ περὶ ἓνός, τὰ δὲ καθέκαστα αἱ ἀτομικαί ἔννοια, τὰ δὲ καθόλου μόνον, αἱ περιληπτικαί ἔννοια.

Προκειμένου περί ατομικῶν καὶ γενικῶν ἐννοιῶν μεταχειριζόμεθα σχήματα χάριν διασαφήσεως τὰ σχήματα εἰς τὴν Δογικὴν εἰσῆχθησαν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων π.χ. ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου εἶναι ἡ ατομικὴ ἐννοια ὁ ἀπωλεσθεὶς παράδεισος τοῦ Μόλτωνος Aimet Βιργγίλιου εἶναι ατομικὴ ἐννοια κ.λ.π. Ἐὰν εἶπω ὅμως ἔπος ἥρωικόν τότε τοῦτο περιλαμβάνει καὶ τὴν Ἰλιάδα καὶ πᾶν ἥρωικὸν ποίημα ὥστε ἔχομεν ἐννοιαὶν γενικωτέραν. Δύναμαι νὰ ἔχω ἀκόμη γενικωτέραν ἐννοιαὶν ἂν εἶπω ἀπλῶς τὴν λέξιν ἔπος διότι τοῦτο περιλαμβάνει πολλὰ ἔπη, τὸ ἥρωικὸν διδασκτικὸν κ.λ.π. Ἐὰν δὲ εἶπω ποίησις τότε ἔχω ἐννοια ἀκόμη γενικωτέραν τοῦ ἔπους περιλαμβάνουσαν οὐ μόνον τὸ ἔπος ἀλλὰ καὶ τὸ δράμα [καὶ τὴν λυρικήν ποίησιν. Ἐὰν δὲ εἶπω λογοτέχνημα ἢ ἀπλῶς λόγος ἔχω ἐτι γενικωτέραν ἐννοιαὶν τῆς ποιήσεως διότι αὕτη περιλαμβάνει καὶ τὰ εἶδη τοῦ λόγου. Ρητορικὴν ποίησιν Ἱστορίαν. Αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ εἶναι πλείονες. Μία ἐννοια δύναται νὰ εἶναι, μᾶλλον ἢ ἕτερον γενικὴ. Μία ἐννοια συγκρινομένη πρὸς τὴν ἀμέσως κατωτέραν τῆς εἶναι γένος αὐτῆς ἐν ἢ κατωτέρα εἶναι εἶδος π.χ. ἥρωικὸν ἔπος εἶναι γένος τῆς Ἰλιάδος ἣτις εἶναι εἶδος. Ἐννοια γένος ὑπαγομένη ὑπὸ ἄλλην γενικωτέραν αὐτῆς ἐννοιαὶν λέγεται εἶδος ἢ δὲ γενικωτέρα ἐννοια γένος. Ὡσαύτως ἡ γενικωτέρα ἐννοια γένος ὑπαγομένη ὑπὸ ἄλλην γενικωτέραν αὐτῆς ἐννοιαὶν εἶναι εἶδος αὐτῆς ἢ δὲ γενικωτέρα ἐννοια γένος αὐτῆς καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς π.χ. ἥρωικὸν ἔπος εἶναι εἶδος μὲν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἔπος, ὅπερ εἶναι γένος αὐτῆς, γένος δὲ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Ἰλιάδα ἣτις εἶναι εἶδος αὐτῆς. Ἡ δὲ ποίησις καὶ τὸ λογοτέχνημα λέγονται ἀπώτερα γένη. Προκειμένου περί κατὰ Πλάτους ἐννοιῶν διακρίνομεν εἶδος εἰδικώτατον γένος, γενικώτατον γένος καὶ εἰδοποιὸν διαφορὰν. Τὸ γένος εἰς ὃ ὑπάγεται κατωτέρα ἐννοια ὀνομάζεται προσεχές γένος π.χ. ὡς πρὸς τὴν Ἰλιάδα τὸ ἥρωικὸν ἔπος εἶναι προσεχές γένος, τὸ δὲ ἄλλο ἀπώτερον εἶδος. Τὸ προσεχές γένος πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις διὰ νὰ σχηματίζῃ τοὺς ὀρισμοὺς διὰ νὰ ὀρίσῃ τι πρέπει νὰ εὔρω τὸ προσεχές γένος καὶ νὰ παραθέσω καὶ τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν.

Διακρίνομεν ὡσαύτως προσεχές εἶδος καὶ ἀνώτερα εἶδη. Ἐὰν ἔχωμεν φυτὸν τι π.χ. αὕτη ἡ Δρυς εἶναι ατομικὴ ἐννοια. Ἐὰν ὅμως γενικῶς εἶπω δρυς καὶ ἐννοῶ τὴν δρῦν ὡς δένδρον ἔχω εὐρυτέραν ἐννοιαὶν. Ἡ ἐννοια γίνεται ἀκόμη εὐρυτέρα ἐὰν θεωρήσωμεν τὸ δέν-

δρον δρυς ὡς φυτὸν καὶ ἀκόμη εὐρυτέραν ἐὰν θεωρήσωμεν τὸ φυτὸν ὡς ὄν ὀργανικόν. Ἀτομικὴ ὅμως ἡ ἐννοια ἢ σημαίνουσα ἐν ἄτομον καὶ ὀρισμένον τὸ ἀμέσως ἀνώτερον γένος ἐπειδὴ ὅμως ἔχομεν καὶ τὸ ἀνώτατον γένος =genus summum Προσεχές γένος=genus proximum εἰδικώτατον γένος=spsciel in-rimum.

Ἡ ἐμπειρία ὀρμάται ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους καὶ ἔπειτα φθάνει εἰς τὰ καθόλου. Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας δὲν ἔχει ἐννοιαὶν τῶν καθόλου ἀλλ' ἔχει τὴν ἐννοιαὶν τοῦ ἀτόμου π.χ. ταύτης τῆς δρυός, ἔπειτα τὴν ἐννοιαὶν τῆς δρυός ὡς δένδρου, ἔπειτα ὡς φυτοῦ καὶ τέλος ὡς ὀργανικοῦ ὄντος. Ἡ Μέθοδος αὕτη εἶναι ἡ ἐτιαγωγικὴ. Τὸ εἶδος ἔχει πάντοτε πολλὰ γνωρίσματα ἅτινα παριστοῦν ἀλλαγερικῶν διὰ χ. χ. χ.....Τὸ ἀνώτερον εἶδος ἔχει ὀλιγώτερα γνωρίσματα. Ἡ ἐννοια τῆς δρυός ὡς φυτοῦ ἔχει ἐτι ὀλιγώτερα γνωρίσματα παρ' ὅτι ἡ ἐννοια ταύτης τῆς δρυός. Οὕτω ἀφαιρῶν γνωρίσματα ἔρχομα εἰς τὴν ἐννοιαὶν τῆς δρυός ὡς ὀργανικοῦ ὄντος. Διὰ νὰ φθάσῃ δὲ εἰς τὸ γενικώτατον τοῦτο γένος ἀπὸ τοῦ ἀτόμου ἀφαιρῶ τὰ ἴδια γνωρίσματα καὶ ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀνάδοδος ἐκ τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ γενικώτατον γένος καλεῖται ἀφίρσεις abstractio.

Διὰ νὰ κατέλθω ὅμως ἀπὸ τὰ καθόλου (ἀνώτατα) εἰς τὰ μέρη («ἄτομα) (κατώτατα)» πράττω τὸ ἀντίθετον δηλαδὴ θὰ κατέρχομαι προσθέτων σὺν τῷ χρόνῳ ἴδια γνωρίσματα τοῦτέστιν τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν ὁ τρόπος δὲ οὗτος καλεῖται πρόσθεσις ἢ ἐπιδιορισμὸς determinatio ἐπειδὴ κατέρχομενοι διορίζομεν διὰ τινος διορισμοῦ τὴν ἐννοιαὶν.

Περί κατηγοριῶν.— Τὰ genera summa λέγονται καὶ κατηγορίαι. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐγεννήθη τὸ ζήτημα: Ποία εἶναι τὰ ἀνώτατα γένη; Ἀπὸ τῶν Πυθαγορείων, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν Στωϊκῶν καὶ μέχρι σήμερον ἐρευνῶσι ταῦτα. Κατηγορίαι κατ' Ἀριστοτέλην σημαίνει τὸ ἀνώτατον γένος. Ὁ Ἀριστοτέλης διέκρινε 10 κατηγορίας κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ δέκα μέρη τοῦ λόγου. Αἱ 10 κατηγορίαι τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι: 1ον) οὐσία: ὄνομα οὐσιαστικόν τὸ δίδον τὴν οὐσίαν 2ον) ποσὸν 3ον) ποιὸν 4ον) τὸ πρὸς τι δηλαδὴ ἢ σχέσις 5ον) τὸ ποῦ (σχέσιν δηλωνικὴν) 6ον) τὸ πότε (σχέσιν χρονικὴν) 7ον) τὸ κείσθαι 8ον) τὸ ἔχειν 9ον) τὸ ποιεῖν 10ον) τὸ πάσχειν. Ἐπειτα ἐβραχύνθη ὁ τύπος τῶν κατηγοριῶν εἰς 4 ἤτοι 1ον) τὴν τοῦ ὄντος 2ον) τῆς ποιότητος 3ον) τῆς σχέσεως (καταστά-